

Aateliston elämäntapaa 1700-luvulla

Johanna Ilmakunnas: Kartanot, kapiot, rykmentit. Erään aatelissuvun elämäntapa 1700-luvun Ruotsissa. SKS, Helsinki 2011. 524 s.

Johanna Ilmakunnaksen väitöskirjaan perustuva tutkimus kuvaa 1700-luvun ylhäisaateliston elämää Ruotsissa. Se antaa näköalan Suomea lähimpänä eläneeseen ylhäisaatelistoon eli Tukholman hovipiireihin. Ilmakunnas kertoo, millaista oli ylhäisaateliston elämä ja erityisesti kuluttaminen Ruotsissa 1700-luvulla.

Ilmakunnaksen tutkimus pohjautuu runsaaseen lähdemateriaaliin, jota tutkittu aatelissuku on jättänyt jälkeensä. Tutkimuskohteeksi on osin valikoitunut juuri siksi runsaan arkiston jälkeensä jättänyt von Fersenien suku. Aateliston taloudellisten resurssien tutkiminen on jäänyt pitkälti kulttuurihistoriallisen tutkimuksen jalkoihin, joten Ilmakunnas täyttää tutkimuksellaan suurta aukkoa. Aatelilla oli aikakaudella suuri taloudel-

linen merkitys, koska sen hallussa oli ruukkeja, sahoja ja manufaktuureita. Aatelisto ei ollut pelkkä rahaa kuluttava "loisjoukko", vaan sen harjoittaman taloudellisen toiminnan ansiosta myös muulle väestölle koitui runsaasti hyötyä. Voidaan siis sanoa, että aateliston työllistävä vaikutus yhteiskunnassa oli suuri. Ilmakunnas tuo tämän tosiasian esiin samalla, kun hän esittelee yhden aatelissuvun elämää ja kuluttamista tarkemmin.

Tutkimuksen rakenne ei ole kronologinen, vaan ensi sijassa käydään läpi yhden aatelissuvun jäsenten kuluttamista ja elämäntapaa. Tekstissä siirrytään eri sukupolvien välillä ja lukijana on toisinaan vaikea tietää kuka on kyseessä ja missä ajassa milloinkin liikutaan. Lukijan on keskityttävä ajattelemaan, että keskeistä tutkimuksessa on kuluttaminen eikä suvun tarina 1700-luvulla. Väistämättä nousee esiin kysymys, missä määrin kuluttaminen, arvot ja elämäntavat muuttuivat 1700-luvun kuluessa. Väitöskirjasta poiketen tutkimusta ja sen tavoitteita esitellään tarkemmin vasta liitteenä kirjan lopussa. Tämän tarkoitus lienee kustantajan näkökulmasta se, että tavallista lukijaa tiedot eivät kiinnostavat. Toisaalta esimerkiksi sukutaulua olisin kaivannut heti kirjan alkuun voidakseni silloin tällöin tarkistaa kenestä suvun jäsenestä kirjoittaja kulloinkin puhuu.

Koska pääosassa on yksi patrilineaarisesti rakentuva suku, niin väistämättä tutkimustulokset helposti yleistetään koko aatelistoa koskevaksi. Lukijana kaipasin silloin tällöin vertailua myös toisiin ylhäisaatelissukuihin. Totuus on, että korkeasta asemastaan huolimatta von Fersenit olivat 1700-luvulla Ruotsin aatelistossa "nousukaita". He eivät edustaneet ikivanhaa ruotsalaista aatelissukujuurta kuten vaikkapa kreivilliset suvut Bonde ja Bielke, joiden patrilineaarisen alkuperän pystyy johtamaan

Ruotsissa keskiajan hämäämään. Vaikkotki tämä seikka von Fersenien kuluttamiseen, elintapoihin ja sitä kautta tarpeeseen vakiinnuttaa oman perheen asemaa? Raha ja uudet aateloinnit muuttivat tilannetta mutta eivät kokonaan poistaneet sukutaustan merkitystä, jota ei voinut ostella rahalla. Von Fersenien sukujuuret olivat Baltiassa, ja suku asettui pysyvästi Ruotsiin vasta vuonna 1721. Oliko into "sukulainnojen" oston ja rakentamiseen osittain seurausta suvun aseman korostamisen tarpeellisuudesta? Suvun miesten solmimat avioliitot 1700-luvun puolivälissä Sparre- ja de la Gardie -sukuihin toivat von Ferseneille sukyhteydet Ruotsin ikivanhaan aateliin.

Avioliiton merkitys oli aatelistolle keskeistä, ja liitot solmittiin harkiten. Ilmakunnas toistaa useampaankin otteeseen monista 1700-luvun aatelistöä kuvaavista teoksista tuttua fraasia siitä, että liiallista tunteiden osoittamista omaa aviopuolisoa kohtaan pidettiin yleisesti naurettavana. Avioliiton ulkopuoliset suhteet olisivat siis olleet normaali ja siten melkein pakollinen käytäntö. Väite on perua 1900-luvun alun tutkimuksista, ja se lainataan sieltä yhä edelleen. Kaipaisin väitteen tueksi jotain selkeämpää kuin kirjeiden satunnaiset kommentit iäkkäistä aviopareista, joiden käytös nähtiin huvittavana mutta ei silti mitenkään paheksuttavana. Epäilen, että nykypäivänäkään iäkkään avioparin julkisia hellyydenosoituksia kommentoitaisiin yhtä hyväntahtoisen huvittuneesti.

Avioliiton ulkopuolisiin suhteisiin voitiin päätyä, koska avioero ei ollut yksinkertainen ratkaisu. Suhteita katsottiin läpi sormien ja niille voitiin hakea oikeutusta jopa väitteillä niiden muodinmukaisuudesta. Silti uskollisuuttakin varmasti tavoiteltiin ja arvostettiin. Näkisinkin puolisoiden väliset suhteet 1700-luvun aateliston keskuudessa

sa pikemminkin niin, että mitä tahansa liioittelevaa käytöstä pidettiin sopimattomana. Olivatpa kyseessä sitten julkiset hellyydenosoitukset, avioliiton ulkopuoliset suhteet tai vaikkapa rahan tuhlaus. Ilmakunnas tuo esiin sen, että kohtuutta ihannoitiin. Tutkimus myös rikkoo onnistuneesti yhden sitkeän 1700-luvun aatelistöä koskevan myytin, nimittäin sen, että aateliset eivät peseytyneet tai peseeet vaatteitaan. Asia oli täysin päinvastoin, sillä Tukholman pesulateollisuus kukoisti aateliston ansiosta.

Von Fersenit tuskin koko ajan herkeämättä laskelmoivat, mikä oli sopivaa kuluttamista ja mikä taas ei. Heitä ohjasi varmasti myös henkilökohtainen kiinnostus. Tämä näkyy siinä, että Fersenit eivät välttämättä noudattaneet muulle aatelistolle tyypillisiä ja ominaisia tapoja. Kiinnostavaa kyllä, he eivät keränneet kirjastoa eivätkä muita kokoelmia, joka oli suosittu harrastus ajan aateliston keskuudessa. Toisaalta suku harrasti innokkaasti musiikkia ja metsästystä. Tässäkin kaipasin vertailuksi aina silloin tällöin joitain muita ruotsalaisia saman aikakauden aatelissukuja, jotka ehkä kuluttivat ja näkivät asiat toisin kuin von Fersenit. Se, miten 1700-luvun alussa Ruotsiin muuttaneiden von Fersenien tavat ja kuluttaminen nähtiin muiden aatelissukujen silmin, olisikin erittäin kiintoisa jatkokutkimuksen aihe.

Ilmakunnaksen kirjoitustyyli on erinomaista, ja kirjaa on vaikea laskea käsistään. Tavaroiden ja esineiden sekä kuluttamisen kautta syntyy elävä ja tuore kuva aikakauden ylhäisaateliston elämästä. Lukeminen on kuitenkin hankalaa siitä syystä, että marginaalit ovat liian kapeat ja kirjaa on suorastaan työlästä pitää lukiessa auki. Lopun liitetäulukoiden tutkiminen on samasta syystä vaikeaa. Kun kirjoja kuitenkin yhä vielä julkaistaan ja myydään paperisena melko kor-

keaan hintaan, niin ulkoisiin seikoihinkin pitäisi kiinnittää huomiota. Tässä tapauksessa on kyseessä erittäin kiinnostava ja houkuttava teos, joten on harmillista, että teoksen tekninen toteutus ei ole sen kanssa samalla tasolla ja suorastaan haittaa lukukokemusta.

Lisäksi kirjan hakemistoon on pujahtanut harmillisia virheitä. Henkilöt eivät aina löydy hakemistossa mainituilta sivuilta. Tämä näyttäisi koskevan teoksen loppuosaa. Henkilöhakemistossa pistää silmään sekin, että jopa historian tutkijoille on pyritty kaivamaan esiin syntymäajat. Ymmärrän, että tutkimuksessa mainituille 1700-luvulla eläneille päähenkilöille esitetään syntymä- ja kuolinaika, mutta tuntuu oudolta, että näin tehdään jokaisen hakemistossa mainitun henkilön kohdalla. Varsinkaan kun jokaiselle etunimeltä mainitulle piialle ja rengille niitä ei ole kuitenkaan löydetty eikä myöskään kaikille eläville tutkijoille.

Ilmakunnaksen teos on ura-uurtava tutkimus, jossa yhdistyvät erinomainen kirjoitustaito sekä kattava lähdemateriaali, josta on koottu myös informatiiviset taulukot liitteeksi. Erityisen ansiokkaana pidän sitä, että tutkimuksessa on tuotu esiin myös palvelusväen ja työntekijöiden panos aatelisten elämäntavan ylläpidossa. Joukko ei jää kasvottomaksi, vaan lukuisat kokit, ajurit, pyykkärit ja keittäjät nousevat persooniksi aatelisten isäntiensä rinnalle. Kauppiat antoivat aatelisille luottoa mutta tiesivät silti oikeutensa ja vahvuutensa. Tutkimuksesta käy hyvin ilmi se, että ilman toista osapuolta ei olisi myöskään toista. Aateliston ja palvelusväen suhteita valaistaan tutkimuksen ohessa. Ilmakunnas ei siis kerro pelkästään aatelista, vaan tuo uutta tietoa koko 1700-luvun ruotsalaisesta ja eurooppalaisesta yhteiskunnasta.

– TIINA MIETTINEN